

BİTİNİYA TETKİKLERİ

(I. KISIM)

E. BOSCH

Istanbul Üniversitesi Tarih Profesörü

Türkçeye Çeviren: SABAHAT ATLAN

Istanbul Üniversitesi İlkçağ Tarihi Asistanı

I. Bitinya tarihine ait kaynaklar

İlkçağda birçok tarihçiler, Bitinya hakkında, yazı yazmışlardır, fakat bunların eserleri tamamiyle kaybolup gitmişlerdir. Yalnız bu tarihçilerin isimleri ve eserlerinden alınmış bazı parçalar, bu eserlerden istifade etmiş olan antik devrin diğer müelliflerinde zamanımıza kadar gelmişlerdir.

Bu tarihçilerin en eskisi, Bitinya'da, Mürlealı Asklepiades'tir¹. Bu adam, takriben m.ö. 200 senelerinde yaşamıştı ve zamanının en büyük filologlarından biri idi. Bazı antik müellifler, Asklepiades'in eserlerinden, en aşağı 10 kitap ihtiva etmiş olması gereken Βιθυνιακά "Bitinya araştırmaları,, adlı eserinden parçalar almışlardır. Bu parçalar, Müller tarafından, "Grek tarihçilerinden kalma parçalar koleksiyonu,, adlı eserinde bir araya toplanmıştır². Asklepiades, Aleksander Polihistor tarafından istinsah edilmiştir ki, bunun eserinden birçok malzeme de Bizanslı Stefan'ın Etnoğrafya Leksikon'una³, hakikî müellifin ismi zikredilmeksizin, geçmiştir. Βιθυνιακά'dan, müellifin ismiyle, zamanımıza kadar, ancak 4 parça gelmiştir, fakat bunlar da, Bitinya tarihi hakkında, hiçbir şey öğretmemektedirler⁴.

Geniş bilgisinden dolayı Polihistor (çok cepheli) unvanını almış olan Milet'li Aleksander de, περί Βιθυνίας "Bitinya hakkında,,

¹ Bunun için Schmid - Stählin, Geschichte der griechischen Literatur 2, 430. Wentzel RE 2, 1628, burada diğer modern bibliografya da verilmiştir.

² 3, 298. Eserin adı *Fragmenta Historicorum Graecorum* I-V (Paris 1848 ve devamı), FHG şeklinde kısaltılır.

³ Schmid - Stählin 2, 1084 v. d. Honigmann RE II 3, 2369 - 2399.

⁴ FHG 3, 300.

adlı bir eser yazmıştır⁵. Aleksander, birinci Mitradat harbinde (m. ö.88-85) Romahlara esir düşmüş, köle olarak Roma'ya getirilmiş, fakat burada, bilgisi sayesinde, şöhret ve hürriyete kavuşmuştur. Aleksander her sahada yazı yazan bir müellifti ve hiç seçmeden eline geçirdiği her kitaptan, ilmi bir tenkide tâbi tutmadan, istifade ederdi. Bitinya hakkında yazdığı kitabından, topoğrafik mahiyette, yalnız 3 parça zamanımıza kadar gelmiştir⁶.

Bitinyalı Demostenes'e gelince, bunun yaşadığı devri bile kat'ı olarak bilmiyoruz. M. ö.3 veya 2 inci asırdan evvel yaşamış olması mümkün değildir, bununla beraber, Roma imparatorluk devrine ait olması muhtemeldir⁷. Bizanslı Stefan, bunun eserinden bazı parçaları da, müellifin ismini zikrederek, kitabına geçirmiştir. Demostenes'in eseri, Βιθυνιακά ismini taşıyordu; şiir tarzında yazılmıştı ve en aşağı 10 kitaptan mürekkepti. Bu eserden, topoğrafik mahiyette 12 parça mahfuz kalmıştır⁸.

Kalchedon, (Kadıköy) lu Nikandros'un da yaşadığı devir malûm değildir; Bununla beraber M.ö. I. inci asırda yaşadığı tahmin edilebilir⁹. Bitinya kırallarının macera dolu mukadderatından, bahseden Περιπέτεια adlı eserinin yalnız, 4 ve 6 inci kitaplarından iki parça zamanımıza kadar gelmiştir¹⁰. Bu parçalardan birinde Prusias (II. ?) in icat ettiği bir kadeh, diğerinde kiral Nikomedes (II. ?) in uşağına âşık olan bir horozdan bahsedilmektedir.

Zamanımıza kadar gelen tarihî parçaların ekserisi, Bitinya'da, Nikomedeia (İzmit) lı Arrianos'un Βιθυνιακά adlı eserine aittir¹¹. Arrianos, m. s. 95senelerinde doğmuş ve 175'e kadar yaşamıştır. Nikomedeia ve Atina üniversitelerinde tahsilini bitirmiş, 121 ve 124 seneleri arasında Roma konsolu olmuş ve 131 - 137 arasında, doğu Anadolu'da, Kapadokya eyaleti valiliğini yapmıştır. Arrianos, tenkitçi, ciddi ve mütevazı bir âlimdi ve ilkçağda en iyi ve en objektif Büyük İskender tarihini yazan müellifti. "Bitinya,, tarihi adlı

⁵ Schwartz RE 1, 1449. Schmid - Stählin 2, 400.

⁶ FHG 3, 232. Jacoby *Die Fragmente der griechischen Historiker* III A 98, Fragm. 12, 13 ve 125.

⁷ Schwartz RE 5, 188. Schmid-Stählin 2, 321.

⁸ FHG 4, 384.

⁹ Kroll RE 17, 265 No. 12.

¹⁰ FHG 4, 462.

¹¹ FHG 3, 586. Schwartz RE 2, 1230. Schmid-Stählin 2, 746.

eserinden elimizde 16 parça mevcuttur ki¹², bunlar, daha ziyade mitoloji, din tarihi, etnoloji, topoğrafya ve coğrafya ile ilgilidirler. Tarihi mahiyette olan yalnız bir tek parçadır¹³.

Askalon'lu Artemidoros da, m. s. 2 inci asra aittir. Bunun hakkındaki bilgimiz, kendisinin περί Βιθυνίας "Bitinya hakkında,, adlı bir eser yazmış olmasına inhisar etmektedir. Bu eserden, zamanımıza hiçbir şey intikal etmemiştir¹⁴.

Bizi, Bitinya araştırmalarında, ilgilendiren tarihsel meseleler için, zikredilen antik devir tarih yazıcıları hiçbir yardımda bulunamazlar; binaenaleyh, diğer kaynaklara baş vurmamız lâzımdır.

Eserlerinde tesadüfen Bitinya tarihine de temas eden antik devrin diğer tarih yazıcıları pek fazla değildir. Bitinya'nın eski tarihi için en mühim kaynak, bu husustaki bilgilerimizin hemen hepsini kendisine borçlu olduğumuz Herakleia (Ereğli) lı Memnon'dur¹⁵. Muhtemeldir ki, m. s. 1 inci asırda yaşamış ve Herakleia şehir cumhuriyeti hakkında, 16 kitaptan fazla olan bir tarih yazmıştır. Bu eserin kendisi kaybolmuştur, fakat m.ö. 363-46seneleri vukuatını ihtiva eden 9-16 ncı kitapların Fotyos tarafından yapılmış bir hülâsası zamanımıza kadar gelmiştir¹⁶. Bu zat, m.s. 9uncu asırda İstanbul patriği idi ve Βιβλιοθήκη "Kütüphane,, adlı büyük bir toplama eser yazmıştır. Bu eserin sonuna, şiir tarzında yazılmış 280 eserin muhteviyatını ve bunlardan yapılmış hülâsaları gösteren bir fihrist eklenmiştir. Bizim için bu eserin kıymeti, ilkçağda yazılmış ve zamanımıza intikal etmemiş olan eserler hakkında malûmat vermesindedir. Fotyos olmasaydı, Memnon hakkında, hiçbir bilgimiz olmayacaktı; çünkü ilkçağın diğer hiçbir müellifi, Memnon'un eserinin mütevazı, bitaraf ve şayanı itimad olmasına rağmen, hattâ ismini bile zikretmemişlerdir. Memnon, vatanı olan şehrin tarihini anlatırken, Herakleia'nın karışmış olduğu haric büyük vak'alara da temas etmek mecburiyetinde kalmıştır. Böylece Mitradat harpleri, Galat devletinin kuruluşu ve Bitinya'nın eski tarihi

¹² FHG 3, 591 v. d. 51 parça gösterir ve büyük bir kısmının kitabın ismi altında zikredilmediği halde Βιθυνιακά ya ait olduklarını söyler. Jacoby *Die Fragmente der griechischen Historiker* II B 855 v. d. yalnız vazih olarak kitabın ismi altında intikal etmiş olan parçaları toplamıştır.

¹³ Müller 75 inci parça — Jacoby 29.

¹⁴ FHG 4, 340. Schwartz, RE 2, 1329 No. 26.

¹⁵ Schmid - Stählin 2, 417. Laqueur RE 13, 1098 - 1102.

¹⁶ Schmid - Stählin 2, 1090 v. d.

hakkında etraflı istitratlar yapmaktadır. Tabiatıyla Memnon, bize, Bitinya'nın kırallık devri tarihinin tam bir tarifini yapmıyor, fakat ondan bazı şayanı itimat tarih vak'alar elde ediyoruz ki, bu vakıaların, Bitinya tarihinin sabit noktaları yahut iskeleti olarak nazarı itibara alınmaları lâzımdır.

Bitinya'nın muahhar zamanları için, yani Romalıların doğu işlerine müdahaleye başladıkları zamandan itibaren, Roma tarihlerinin ve bunlardan bilhassa Polübios¹⁷ ile Livius¹⁸ un verdiği malûmattan istifade etmekteyiz. Bu eserlerde, Bitinya'nın, yalnız Roma noktayı nazarına göre, mühim olan hususlarından bahsedilmiştir ki, bunlar, hiçbir zaman bizim görüşümüz olamazlar. İşte bu kaynaklarla da biz, bazı vakıalar ve bazı şahsiyetlerin hususiyetlerinden daha fazla bir şey öğrenemiyoruz. Bu kaynaklar ile bize bazı dağınık notlar ve tesadüfi malûmat veren diğer kaynaklardan, bilâhare araştırmalarımız esnasında bunlara baş vurmak icap ettiği zaman, tekrar bahsedeceğiz.

Ihtiva ettikleri malûmatı bilvasıta verdiklerinden dolayı ikinci elden kaynaklar ismini verdiğimiz bu edebî kaynaklardan başka, elimizde doğrudan doğruya o zamandan kalmış olan bazı vesikalar, yani orijinal veya birinci elden kaynaklar da mevcuttur ki, bunlar da kitabe veya sikkelerdir. Kitabeler¹⁹ pek azdır ve bunlardan fazla bir şey çıkarmak mümkün değildir. Sikkeler²⁰ daha çoktur, fakat tipleri o kadar birbirinin aynıdır ki, bunlardan da fazla birşey öğrenemiyoruz. Bununla beraber bu sikkeler, yüzlerinde bulunan Bitinya kırallarının resimleriyle, elimizde bulunan malzemeye biraz hayat vermektedirler.

Bu kaynaklar ne kadar az ve kifayetsiz olurlarsa olsunlar, araştırılması mümkün olanı araştırmak için, bunların ihtiva ettiği

¹⁷ Schmid - Stählin 2, 383 v. d. Bosch, Hellenizm Tarihi Ana Hatları II 172.

¹⁸ Schanz - Hosius, Geschichte der römischen Literatur 2, 297 v. d. Klotz RE 13, 816 - 852.

¹⁹ Bunlar ilmi bibliyografya içinde dağınık bir haldedirler. Büyük bir kısmı Ditteberger *Orientalis Graeci Inscriptiones Selectae* I (1903) 544 v. d. da toplu bir haldedir.

²⁰ Sikkelere umumî bir bakış, Head, *Historia Numorum* (1911) 519 v. d. mufassal malûmat : Waddington - Reinach - Babelon, *Recueil général des monnaies grecques d'Asie mineure* I, 2 (1908) 215-233.

malûmatı bulup çıkarmak, bir nizama sokmak ve izah etmeğe çalışmak mecburiyetindeyiz.

Kaynak malzemesinin kıtlığı ve bunların izahı için gerekli olan zahmet ve meşakkat, bu mevzu ile fazla meşgul olmak için, modern tarihçileri pek fazla teşvik etmemiştir. Bitinya tarihi, biraz meyve verebilmesi için, gayret ve ihtimamla işlenmesi icap eden taşlık ve verimsiz bir tarladır. Bu malzemenin ilk umumî tetkikini Nolte, *De rebus Bithynorum* (Halle 1861) adlı doktora tezinde yapmıştır²¹. Bundan sonra Th. Reinach, Bitinya kırallarının sik-kelerini tâyin ve tanzim etmek hususunda lüzumlu olan esasî kurabilmek için, bu malzemeyi, *Essai sur la numismatique des rois de Bithynie* (Revue numismatique 1887, 220 v. d., 337 v. d.) adlı makalesinde bir kere daha gözden geçirmiştir. Gayet tabii olarak bu makalede sırf meskûkât için ehemmiyetli olmıyan meseleler ihmal edilmiştir. Bu mevzu üzerinde son ve etraflı etüdü Ed. Meyer, *Realencyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft* Bd. 3 (1899) s. 510-524 de yapmıştır²². Bitinya tarihi ile alâkalı meseleler, parça parça, muhtelif müellifler tarafından tetkik edilmiştir; meselâ, Bitinya kırallarının kronolojisi, Clinton, *Fasti Hellenici*, 3 (1834) 410, Appendix 7 ve Beloch, *Griechische Geschichte* IV 2², 211-214 tarafından tetkik edilmiştir ki, bunların elde ettiği neticeler, birbirinden farklı olduğu gibi, Reinach'inkilerinden de ayrılmaktadırlar. J. Toepffer, *Hermes* adlı mecmuanın 31 (1896) 124-136 ıncı sayısında, Bitinya tarihi ile pek sıkı bir rabatası olan Astakos şehrinin tarihini tetkik etmiş, son zamanlarda da, L. Robert, *Etudes Anatoliennes* (1937) 224 de, Bitinya'ya ait kitabeleri ve, s. 111 de, Prusias II. nin Attalos III. ile yaptığı seferi gözden geçirmiştir. Büyük ilmi tarihlerde, tabii olarak, Bitinya'ya

²¹ Bu eseri göremedim.

²² «Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft, neue Bearbeitung, unter Mitwirkung zahlreicher Fachgenossen herausgegeben von Georg Wissowa» RE kısaltılmış şekliyle gösterilir. 1894 denberi intişar etmekte olan ve alfabe sırasıyla tanzim edilmiş maddeler altında bizim klasik ilk çağ hakkındaki bütün bilgimizi, vesikaların her çeşidiyle mufassal ve esaslı bir şekilde izah eden bu muazzam eser, şimdiye kadar 52 yarım ciltle 7 ilâve cilt ihtiva eder. A - P ye kadar olan harfler 1 - 20 ciltleri içindedir. (18 in 3 üncü ve 20 nin 2 inci kısmı daha intişar etmemiştir). Birinci dünya harbinden sonra eserin tabını süratlendirmek için R harfi ile ikinci bir seriye daha başlanmıştır ki biz bunu RE II şeklinde göstermekteyiz. Bu seri R - T harflerini ihtiva eder.

dair yapılmış müstakil araştırmalar da mevcuttur, meselâ, yukarıda ismi geçen Beloch'un Grek tarihinde, Niese'nin Grek ve Makedonya devletlerinin tarihinde ve Ed. Meyer'in Eskiçağ tarihinde ve diğerlerinde.... olduğu gibi.

Bu son eserlerin tetkiki ile anlaşılmıştır ki, Bitinya'nın hakikî mütecanis bir tarihini yazmak, bugün için, mümkün değildir. Çünkü bu tarihin üzerinde kurulması icap eden temel, daha henüz kâfi derecede inşa edilmemiştir. Elimizde şimdi de, hiç veya kâfi miktarda izah edilmemiş, esaslı meseleler mevcuttur. Bu sebepten, yapmakta olduğumuz bu araştırma ile lüzumlu olan temelini inşaasını biraz daha ileriye götürmeğe ve böylece Bitinya'nın ilmi tarihinin temel atma işinde bir rol almağa çalışacağız.

2. Bitinler'in Küçük Asya'daki anayurtları

Küçük Asya'nın muhtelif tarihî harita ve atlasları üzerinde Bitinler'in oturma yerleri değişik olarak gösterilmiştir, bundan da, bu mes'eledede henüz vuzuh olmadığı anlaşılır. Modern coğrafyacıların bu vuzuhsuzluğuna sebep, ihtimal ki, ilkçağ tarihçi ve coğrafyacılarının bu mes'ele hakkında verdikleri malûmatın birbirinden farklı olmasıdır. Şu halde, bu mes'eleyi izah edebilmek için, evvelâ, antik müelliflerin verdikleri malûmatı tetkik etmek lâzımdır.

Küçük Asya'nın eski coğrafyasını tetkik hususunda en mühim müellif, eserini m. s. 19 senesinde neşretmiş olan Amaseia (Amasya)lı Strabon'dur²³. Strabon, Bitinya'nın hudutlarını şu şekilde tarif etmektedir:

Strab. 12, 4, 1.

Τὴν δὲ Βιθυνίαν ἀπὸ μὲν τῆς ἀνατολῆς ὁρίζουσι Παφλαγόνες τε καὶ Μαριανδουνοὶ καὶ τῶν Ἐπικτήτων τινές, ἀπὸ δὲ τῶν ἄρκτων ἢ Ποντικῆ θάλαττα ἢ ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Σαγγαρίου μέχρι τοῦ στόματος τοῦ κατὰ Βυζάντιον καὶ Χαλκηδὸνα, ἀπὸ δὲ δύσεως ἢ Προποντίς, πρὸς νότον δ' ἢ τε Μυσία καὶ ἢ ἐπικτήτος καλουμένη Θρυγία, ἢ δ' αὐτὴ καὶ Ἑλλησποντιακὴ φρυγία καλουμένη.

Trc. "Bitinya'yı doğuda, Paflagonlar ve Mariandünler ve Epiktetlerin bir kısmı kuzeyde, Pontus (Karadeniz) un, Sangarios (Sakarya) un mansabından Büzantion (İstanbul) ve Kalchedon

²³ Schmid-Stählin 2, 409 ve devamı. Honigmann RE II, 4, 76 - 155. Strabon'un eserinin neşri hakkında: B. Niese Hermes 13 (1878) 33 v. d.

(Kadıköy) civarındaki boğaza kadar uzanan parçası; batıda Propontis (Marmara denizi); güneyde Müsya ve Hellespont Frügya'sı adını da taşıyan Frügya Epiktetos hudutlandırmaktadır.,,

Paflagonlar, Sakarya'nın doğusunda aşağı yukarı Kızılıрмаğ'a kadar olan bölgede, Mariandünler Herakleia (Ereğli) civarında oturuyorlardı²⁴. Strabon'a nazaran, Bitinya'nın doğu ve güneyini çevreleyen Frügya Epiktetos, Pers imparatorluğunun eski Frügya Satraplığının kuzey batısına düşen kısmının en dış parçası idi ki, bu, Hellespont (Çanakkale) a kadar uzanır ve bu sebepten, Strabon'un da işaret ettiği gibi, Hellespont Frügya'sı ismini taşırdı²⁵. Bu Hellespont Frügyasını, M. ö. 183 senesinde Bergama kralı Evmenes II. zaptetmiş ve yeni kazanılan araziye ἐπίκτητος "ilâveten kazanılan," ismini vermiştir. Frügya Epiktetos doğuda Bitünyon (Bolu) ve Kara deniz kenarında bulunan Tios şehirlerini içine almakta idi²⁶. Strabon, kitabının diğer bir yerinde (12, 8, 1), Olümp (Uludağ) in de Frügya Epiktetos'a dahil olduğunu işaret etmektedir. Bundan da Bitünyon, Olümp ve bunun neticesinde Prusa (Bursa) şehrinin artık Bitinya'ya ait olmadığını tesbit ediyoruz.

Fakat Prusa'nın, M. ö. 230-183 seneleri arasında hükûmet sürmüş olan Bitinya kralı Prusias I. tarafından tesis edilmiş olduğu malûmdur²⁷. İsminden de anlaşılacağı veçhile, Bitünyon da Bitinler tarafından tesis edilmiştir. Şu halde, Bitinya'nın M. ö. 200 senelerinde Strabon'un gösterdiğinden daha büyük olması icap eder. Acaba kendisinin Anadolu'yu en iyi bilen bir âlim olduğunu ispat etmiş olan coğrafyacı, burada bir hata mı işlemiştir? Hayır. Strabon burada yalnız Roma'nın Küçük Asya'daki devletlerin hudutlarını tesbit ettiği M. ö. 188 tarihli Apameia sulhundan²⁸ sonra hâdiselerin aldığı şekli anlatmıştır ve bizim de burada, Bitinya hudutlarının zamanla değiştiğini kabul etmemiz lâzımdır ki, bu vaziyette mem-

²⁴ Strab. 12, 3, 4 (s. 542). Schol. Apoll. Rhod. 355, 746. Eustath. ad Dion 787.

²⁵ Ernest Meyer, Die Grenzen der hellenistischen Staaten in Kleinasien (1925) 4.

²⁶ Ernst Meyer, Aynı eser, 149.

²⁷ Steph. Byz. Προῦσα. Strab. 12, 4, 3 (s. 564) Arrian. 75 inci parça.

²⁸ Helenizm tarihinin ana hatları II, 95.

leketin asırlarca süren tarihi için gayet tabii bir vâkıdır. Bu siyasî değişiklikler şimdi değil, bu tetkiklerimizin müteakıp fasıllarında gözden geçirilecektir. Burada bizi ilgilendiren mes'ele, Bitin kavminin asıl ana yurtlarını tesbit etmektir ki, bunu, yukarıda gözden geçirdiğimiz Strabon'un verdiği malûmattan çıkaracak durumda değiliz. Çünkü kitabının 12, 4, 4. faslında, Küçük Asya'nın kuzey batısında ve Boğazlar kenarında oturan kavimleri birbirinden ayırmanın pek güç olduğundan şikâyet etmesinden anlaşılacağı veçhile, kendisinin de, bu mes'ele hakkında, vazih bir fikri yoktu. Burada oturan kavimler arasında : Bitinler, Frügler, Müsler, Doli-onlar, Mügdonlar ve Troyalılar saymaktadır. Strabon'a göre, bunlar, muhaceretleri esnasında zaptettikleri yerlere devamlı olarak yerleşmiyerek, göçebeler gibi dolaşan cenkçi kavimlerdi. Bunların birbirlerinden hemen hiç farkları yoktu ; bundan da, bu kavimlerin birbiriyle akraba olduklarını ve aynı menşeden çıktıklarını istidlâl etmek lâzımdır. Bunları söyledikten sonra Strabon, kafasını pek yorduğu anlaşılan bu mes'eleyi bir tarafa bırakmış ve kitabının diğer bir yerinde (12, 8, 10) Mügdonlar'ın Olümp (Uludağ) den Mürlea (Mudanya) ya kadar olan yerde oturduklarına işaret etmekle iktifa etmiştir. Strabon'un bu kaydından da anlıyoruz ki, bu bölgenin, Bitinlerin ilk oturdukları yer olabilmesi imkânı mevzu bahis olamaz.

İlkçağdan, M. ö. 6 ıncı asırda* yaşamış Karyalı bir amiral ve coğrafyacı olan Karyandalı Skülaks²⁹ in ismi altında, zamanımıza kadar gelmiş olan bir gemi seyahati el kitabı, bizim araştırmalarımıza yardım edecek bazı dakik malûmat vermektedir. Bu küçük eser, bugünkü haliyle M. ö. 5 inci asırdan kalmaz, fakat bu, daha eski zamanlara ait birkaç el kitabının-ki içlerinde Skülaks'ınki en mühim ve en çok kullanılmış olanıdır - üzerinde işlenilmiş bir şeklidir³⁰. Bu sebepten, bu kitapta oldukça eski vaziyetlerin, şayanı itimat bir surette, nakledilmiş olduğunu kabul edebiliriz. Bu kitapta bizi ilgilendiren kısım şu şekildedir :

Ps.—Scylax periopl. 75 Fabric. ed. II.

Μετὰ δὲ Μαρνανδύνους εἰσι Θρᾷκες Βιθυνοὶ ἔθνος, καὶ ποταμὸς Σαγγάριος καὶ ἄλλος ποταμὸς Ἄρτανῆς καὶ νῆσος Θουιάς, οἰκοῦσι

²⁹ Schmid - Stählin I, 701. Gisinger RE II 3, 619 u. d.

³⁰ Gisinger RE II, 3, 635 - 646.

δ' αὐτὴν Ἡρακλεῶται, καὶ ποτομὸς Ῥήβας. Εἶτ' εὐθὺς ὁ Βόσπορος καὶ τὸ προειρημένον ἱερὸν ἐν τῷ στόματι τοῦ Πόντου καὶ μετὰ τοῦτο πόλις Χαλκηδῶν ἔξω τοῦ πόρου τῆς Θρᾶκης, μεθ' ἣν ὁ κόλπος Ὀλβιανός. Παράπλους ἀπὸ Μαριανδυνῶν μέχρι τοῦ μυχοῦ τοῦ κόλπου τοῦ Ὀλβιανοῦ, τοσαύτη γάρ ἐστιν ἡ Βιθυνῶν Θάλασσα, ἡμερῶν τριῶν.

Trc. "Mariandünlerin arkasında Trakya Bitinleri, Sangarios nehri, Artanes adlı diğer bir nehir, Tünyas adası (burada Heraklealılar otururlar) ve Rêbas nehri bulunur; hemen bundan sonra Boğaz, Pontos'un mahrecinde evvelce zikredilen mâbet, bundan sonra Trakya Bosporos'unun dışında Kalchedon şehri, bundan sonra Olbia körfezi. Mariandünler'den Olbia körfezinin en iç zaviyesine kadar-işte burası Trak Bitinyasıdır-yapılan bir sahil seferi üç gün devam eder,„

Burada, doğudan batıya doğru sahil tarif edilmektedir. Burada da, Strabon'da olduğu gibi, Bitinlerin doğu komşuları olarak Mariandünler tespit edilmektedir; binaenaleyh Bitinler'in sahası, ne evvelce ne de sonraları Sakarya'nın ötesine gitmiyordu. Bitinler'in, Traklar olarak gösterilmesi meselesini gelecek fasılda ele alacağız. Tünyas, bugün, Kefken adasıdır. Kitap müellifinin daha evvelki bir yerde bahsettiği Pontos medhalindeki mâbede gelince, bu, İstanbul boğazının medhalinde ve Anadolu yakasında bulunan ve ilkçağda pek meşhur olan Zevs Urios mâbedidir. Enteresan olan nokta, Kalchedon'un artık hemen Boğaz kenarında değil, fakat haricinde, Marmara denizi kenarında olarak gösterilmesidir ki, bu husus, bugünkü Kadıköy'üne tamamiyle tevafuk etmektedir. İstanbul boğazına Trak Bosporosu adının verilmesine sebep, Tauris Hersonesi (Kırım yarımadası) nda Karadeniz ile Mayotis denizi (Azak denizi) ni birbirine bağlayan ve Kimmer Bosporosu ismini taşıyan boğazdan ayırmak içindir. Olbia körfezi, İzmit körfezidir. Körfeze bu ismin verilmesi bize, gemi seyahatı el kitabı müellifinin bu tarifi oldukça daha eski bir kaynaktan almış olduğunu ispat etmektedir. Çünkü M.ö. 5 inci asırdan itibaren İzmit körfezi, umumiyetle, körfezin en iç zaviyesinde ve Nikomedeia (İzmit) yakınındaki Astakos şehrine izafeten "Astakos Körfezi,, adını taşımaktadır. Olbia şehrine, tarihî zamanlarda, artık tesadüf etmiyoruz. Şu halde, gittikçe inkişaf eden Astakos şehri tarafından gölgede bırakılmış ve sonunda ortadan kaldırılmıştır. Bu sebepten, "Olbia körfezi,, ismi

çok eskidir ve M. ö. 6 ncı asır veya 5 inci asırın ilk yarısını imâ etmektedir. Bundan dolayı bütün tarif de eskidir ve böyle olunca, bu tarifi Skülaks'a izafe etmekte her halde hak kazanılmış olur. Eğer vardığımız bu netice doğru ise, böylece, Bitinlerin anayurtları hakkında, en eski ve en şayanı kabul bir tarife malik bulunuyoruz demektir. Bu tarifte, Sakarya'nın ağzından İzmit körfezinin en iç zaviyesine kadar olan arazinin, Bitinlerin memleketi olduğu, vazıh bir şekilde, işaret edilmiştir. Bundan sonra bu el kitabında, sahil seferinin müteakıp kısımları anlatılırken ³¹, Arganthonios yarımadasının (İzmit körfezi ile Gemlik körfezi arasında) Müsya'ya ait olduğu söylenmektedir. Şu halde, burada bu yarımada, Bitinya'dan, vazıh bir surette, ayrı olarak gösterilmektedir.

Araştırmalarımız şu neticeyi vermiştir: Bitin kavminin Küçük Asya'da tesbit edilebilen en eski oturma yerleri, Karadeniz, İstanbul Boğazı ve İzmit körfezi tarafından çevrilen yarımada üzerinde idi; doğuda bunlar, Sakarya'ya kadar uzanıyordu. İşte bu, sonraları siyasî hudutlarını güney ve güney doğuya doğru genişletecek, fakat kavmî hudutlarını hemen hemen hiç değiştirmeyecek olan asıl Bitinya'dır.

3. Bitinler'in muhacereti

5 inci ve 4 üncü asır antik devir müelliflerinin hemen hepsi, Bitinleri "Asya Trakları,, veya "Trakya Bitinleri,, memleketlerini de "Asya Trakyası,, veya "Trakya Bitinyası,, diye tavsif ederler ³². Şu halde Bitinler, Trakyalı bir kavimdirler; bu da Herodot tarafından açık olarak zikredilmiştir:

Herod. 7, 75:

Οἱτοί (scil. Θρήκες) δὲ διαβάντες μὲν ἐς τὴν Ἀσίην ἐκλήθησαν Βιθυνοί, τὸ δὲ πρότερον ἐκαλέοντο, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, Στρυμόνιοι, οἰκόντες ἐπὶ Στρυμόνι. ἐξαναστῆναι δὲ φασὶ ἐξ ἠθέων ὑπὸ Τευκρῶν τε καὶ Μυσῶν.

Trc. "Bunlar (Traklar) Asya'ya geçtiler ve Bitinler tesmiye edildiler; bunlar, kendilerinin de söylediği gibi, evvelce Strümonlar ismini taşırlar ve Strümon kenarında oturlardı. Bunlar,

³¹ Ps. Scyl. 76 Fabr. ed. II.

³² Herod. 1, 28. 3, 90. Thuk. 4, 75. Xen. Hell. 1, 3, 2. 3, 2, 2. Xen. anab. 6, 2, 17 - 19. 6, 4, 1. 6, 4, 2. Ps. — Scyl. Periopl. 75 Fabr. ed. II. Diod. 14, 38. Arrian. anab. 1, 29, 5.

Tevkerler ve Misler tarafından oturdukları yerlerden çıkarıldıklarını anlatırlar.,,

Strümon, Balkan yarımadasındaki Struma (Türkçe Karasu) nehridir ve ilkçağda Makedonya ile Trakya arasındaki hududu teşkil ediyordu³³. Burada zikredilen Herodot'un haberi, antik devir âlimlerinin birçoğu tarafından tasdik edilmektedir³⁴, öyle ki, Bitinlerin Trakya menşeli olduklarında hiçbir şüpheye yer yoktur. Fakat etnik meseleleri şimdi, burada, mevzuu bahsetmekten vazgeçerek, evvelâ, bu muhaceretin ne zaman vukua geldiği meselesi ile uğraşalım.

Herodot bizzat kendisi, eserinin biraz evvel tetkik ettiğimiz parçasında, Bitinlerin, Trakya'dan Tevkerler ve Misler tarafından atılmış olduklarını söylemekle, bu muhaceretin vuku zamanı hakkında, bilvasita kronolojik bir nokta tespit etmiş bulunuyor. Herodot, kitabının diğer yerlerinde (7, 20. 5, 13. 5, 122), Tevkerler'den bahsetmektedir ki, bu malûmatın umumî heyeti bize kendisinin bu kavim hakkındaki görüşlerini anlatmaktadır. Buna göre Tevkerler, eskidenberi Troas'da oturuyorlardı ve, Troya harplerinden evvel, Misler'le beraber Avrupa'ya bir sefer yapmışlar ve bunun neticesinde bütün Trakya'yı işgal etmişlerdir. Şu halde, bu vesile ile, Bitinler de Strümon kenarından koçulmuşlardır. Fakat bu doğru olamaz. Çünkü Bitinlerin, doğudan gelen bu hücumlar neticesinde ancak batıya doğru çekilmeleri mümkündü. Bu hücumların geldiği tarafa, Bitinya'ya geçemezlerdi. Tevkerler'in Avrupa'ya yaptıkları seferden bahseden bu haberde, Trakya ve Yunanistan'ın eski zamanlarda Anadolulu bir kavim tarafından iskân edilmiş olması vakiasının bir hatırası gizli olmalıdır ki, bu hâdise, eski yer isimlerinin birbiriyle mukayesesıyla sabit olmuştur³⁵. Fakat Bitinlerin Tevkerler tarafından tardedilmiş olması vakası yanlış bir kombinasyon, belki de, Tevkerler'in, M. ö. 500 senelerinde, hakikaten Strümon kenarında oturmuş ve Bitinlerin halefleri olmuş olan³⁶ Payonlar'la

³³ Oberhummer RE II, 4, 390 - 393.

³⁴ Arrian. Bith. parça 37(FGH 3, 593), Steph. Byz. Συρμων. Euseb. Chron. Hieron. ad ann. Abr. 1044/5 Helm. Karşılaştır. Plin. n. h. 5, 145.

³⁵ Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der Griechischen Sprache (1896) 401 ve devamı.

³⁶ Tomaschek, Die alten Thraker I,15 ve devamı. Sitz. Ber. Ak. Wien 128 (1893) IV.

karıştırılması hâdisesine dayanmaktadır. Bitin muhaceretinin Troya harbinden evvel tarihlendirilmesinin, tarihî tenkit karşısında, hiçbir kıymeti yoktur.

Kronograf Eusebios³⁷ ise, Bitinlerin, Trakya'dan Anadolu'ya geçişlerini, İbrahim'in doğumundan sonra 1044 senesine koymaktadır ki, bu tarih, bugünkü zaman hesaplarımıza göre, M. ö. 973 senesini ifade eder³⁸. Fakat bu malûmattan da ilmi bir neticeye varmak imkânsızdır; çünkü bu tarihin nereden alındığını, hangi kaynağa dayandığını tetkik edebilecek bir durumda değiliz. Eusebios için, kendi yaşadığı devirden 1250 sene evvel vukua gelmiş bir hâdise hakkında itimad edilebilir malûmat verecek tarihî bir an'âne mevcut değildir. Bununla beraber Eusebios, Bitinlerin muhaceretini, kendisinin 1182 senesi olarak tarihlendirdiği³⁹ Troya'nın düşmesinden 210 sene sonraya koymakta ve böylece Herodot'tan bir hayli uzaklaşmaktadır.

Eusebios'un, Bitinlerin muhacereti için, bu tarihi kabul etmesine, Appian'ın hikâye ettiği mitoğrafik bir spekülasyon sebep olmuştur⁴⁰. Homer, İlias'ta Trakların kırılları Rhesos'un reisliği altında Troya'lılara yardıma gittiklerini anlatır⁴¹. Appian'a göre, Rhesos, Diomedes tarafından öldürüldükten sonra Traklar Bosporos'a kaçmışlardır. Traklar, karşı tarafa geçebilmek için gemi tedarik edemediklerinden ya burada yerleşip kalmışlar veyahutta Bosporos'u Bizantion civarında geçerek, Trakya'da, Bithyas nehri kenarında yerleşmişlerdir. Bunlar, bir kıtlık neticesinde, sonradan, tekrar Anadolu'ya dönmüşler ve orada ele geçirdikleri ülkeye, Bithyas nehrinin ismini hatırlatmak maksadiyle, Bitinya ismini vermişlerdir. Ahmakça bir kombinasyona dayanan bu hikâye, tabiiyle, tamamiyle kıymetsizdir. Fakat, bununla beraber, zengin ve âlimane gibi görünen edebî ilâvelerle süslendiği takdirde, Eusebios'u, yukarıda zikredilen Bitinler muhacereti tarihini bulup çıkarmağa teşvik etmiş olabilir. Fakat, buna rağmen, bu tarihin kıymetine daha fazla birşey ilâve edilmiş olmaz.

³⁷ Onun hakkında karşılaştı. Schmid - Stählin 2, 1359 v. d. Schwartz RE 6, 1370 v. d.

³⁸ Helm tab'ı s. 73.

³⁹ Helm s. 60.

⁴⁰ Mithr. 1.

⁴¹ 10, 434.

Bununla beraber, metodik bir surette hareket edildiği takdirde, bizzat efsanenin yardımı ile hakikat aşığı yukarı elde edilebilir. Çünkü Argonautlar'ın Kolhis'e yaptıkları sefer efsanesinde Bosporos kenarındaki bölgeden bahis geçer, fakat burada Argonautlar Bitinlere değil, Bebrüklere rastlamışlardır⁴². Efsanenin bu bölgelere yerleşmesi, daha M. ö. 8. asırda, Marmara denizi kenarlarında ticaret kolonileri ve, 7. asrın birinci yarısında, Karadeniz sahillerinde birçok devamlı şehirler kurmuş olan Miletliler vasıtasıyla olmuştur⁴³. Bu sebepten efsanede, Miletlilerin, M. ö. 700 senelerine doğru oralarda buldukları hakikî durumun akisleri bulunsa gerekir; bundan dolayı, o devirde, Bosporos kenarında daha henüz Bitinlerin oturmadıklarını kabul etmekte haklıyız. Şu halde, Bitinlerin muhacereti M. ö. 700 senesinden sonra, fakat Karyandalı Skülaks, fasıl 2 de tespit ettiğimiz gibi, bunların Bosporos kenarındaki vatanlarından malûmattar olduğundan M. ö. 6 ıncı asrın sonundan önce vukua gelmiştir.

Daha doğru bir tarih elde etmemize Bitinyalı bir tarihçi olan Nikomedyalı Arrianos⁴⁴ yardım etmektedir ki, M. s. 12 inci asırda, Dionüsius Periegetes'in coğrafyasına bir komentar yazmış olan Eustatios⁴⁵ onun eserinden şu kısımları almaktadır:

Eustath. ad Dion. 322 = Arrian. Bith. fr. 37 (FHG 3,593).

Ὅτι Θρᾶκες οὐ μόνον Εὐρωπαῖοι, ἀλλὰ καὶ Ἄσσανοί, κατὰ τὴν Ἄρριανοῦ ἱστορίαν λέγοντος, ὡσπερ Φρύγας καὶ Μυσοῦς, οὕτω δὴ καὶ Θρᾶκας ἐξ Εὐρώπης διαβῆναι εἰς Ἄσιαν μετὰ Πατάρου τινὸς ἡγεμόνος, ὅτε οἱ Κιμμέριοι τὴν Ἄσιαν κατέτρεχον, οὓς ἐκβαλόντες ἐκ Βιθυνίας οἱ Θρᾶκες ὤκησαν αὐτοί.

Trc. "Arrian'ın tarihine göre, yalnız Avrupa Trakları değil, fakat Asya Trakları da vardır; ona göre, Frigler ve Misler gibi, Traklar da başlarında Pataros adlı bir reis olduğu halde, Avrupa'dan Asya'ya geçmişlerdir; bu hâdise, Kimmerlerin Asya'da dolaştıkları bir zamana rastlamıştır; bunları, Traklar Bitinya'dan kovmuşlar ve sonra da kendileri bu araziye yerleşmişlerdir,„

⁴² Apoll. Rhod. 2, 1-4. Schol. 2, 1. 2, 2.

⁴³ Hiller v. Gaertringen RE 15, 1591. Bilabel, Die Ionische Kolonisation (1920) 9 ve devamı.

⁴⁴ Yukarıda s. 14.

⁴⁵ Schmid-Stählin 2, 677. Cohn RE 6, 1455.

Kimmerler, M. ö. 700 senelerinde, doğudan Anadolu'ya girmişler ve 650 senelerinde, tâ batı kıyılarına kadar gelmişlerdi ⁴⁶. Burada, aralarında Trer kabilesinin ⁴⁷ baş rolü oynadığı Trakyalı müstevlilerle birleşerek, beraberce harekete geçmişlerdir. Şu halde, Arrian'a göre, bu hâdiseler olduğu esnada, Bitinler de, kuzey-batı Anadolu'ya gelmişlerdir ve Bitin muhaceretinin bu tarihe konulması, daha evvel Argonautlar efsanesinde çıkardığımız neticeye gayet güzel tetabuk etmektedir. Her ne hal ise, bu tarih, ilmi bir münakaşa için, nazarı itibare alınabilecek yegâne tarihtir.

Şu halde, Bitinlerin Trakya'dan Anadolu'ya muhaceretinin vuku'unu M. ö. 7 inci asrın ikinci yarısında tesbit ile bu araştırmayı bitirebiliriz.

4. Ahali meseleleri

Bitinlerin, Sangarios ile Bosporos arasındaki yarımada'yı, M.ö. 7. asırda, iskân ettikleri kabul edilince, bu sefer de, acaba onlardan evvel buralarda kimler oturuyordu meselesi ortaya çıkar; çünkü bu yarımada'nın, o zamana kadar, boş kalamıyacağı tabiidir ⁴⁸.

Yukarıda gördük ki, Miletliler M. ö. 700 senelerinde, Bosporos kenerında Bebriklere rastlamışlardı. Bundan başka, diğer kaynaklarda da, Bebrikler, umumiyetle, Bitinlerin öncüleri olarak kabul edilirler ve, birçok antik müellifin kaydettiği gibi, Bitinya yarımadası daha önceden Bebrikya ismini taşıyordu ⁴⁹. Bebrik ismi, Frig isminin aynıdır ⁵⁰ ve böylece bu Bebrikler, M. ö. 12 asırda, Küçük Asya'ya muhaceret eden Friglerin burada kalmış bakiyelerinden başka birşey değildirler. Şu halde biz, 1150 den 650 ye kadar olan 500 senelik zaman için, Bitinya'da bir Frig kavminin oturduğunu kabul edebiliriz. 1200'den evvel burada hangi kavimlerin oturmuş olduklarını tespit hususunda elimizde vasıtalar yoktur. Yalnız, şimdilik, Anadolu'nun otokton ahali

⁴⁶ Kimmerler hakkında : Lehmann-Haupt RE II, 397-434.

⁴⁷ J. Keil RE II, 6, 2291.

⁴⁸ Bittel'in *Prähistorische Forschung in Kleinasien* (1934) de kaydettiği Bitinya'daki prehistorik buluntu yerleri ile karşılaştır : Erenköy s. 125 No. 54, Kadıköy s. 128 No. 89, Pendik s. 131 No. 124. Kadıköy ile Pendik bakır devri iskân yerleridir.

⁴⁹ Strab. 12, 3, 3. Apoll. Rhod. 2, 1-4. Appian. Mithr. 1. Solin. 42, 1. Euseb. Chron. ed. Helm s. 73. Synkell. p. 340 Bonn.

⁵⁰ Tomasche', *Die alten Thraker* I, 35.

olarak kabul edebileceğimiz, Küçük Asya'nın en eski zamanlarına ait, bir ahalinin Bitinya'da da izlerini bıraktığı söylenebilir. Bu izler, -ss ve -nd veya -nth sufiksleriyle teşekkül etmiş olan yer isimlerinde kendilerini göstermektedir⁵¹. Bu çeşit yer isimleri, vakıa Bitinya'da pek azdır, fakat vardır. Meselâ *Arganthonios*, *Libyssa* gibi. Bu hususta daha fazla söz söylemek tarihî metodun hudutlarını aşar.

Eponim olan kahramanların birbirleri arasındaki mitolojik akrabalıklardan kavimlerin menşelerini çıkarmak tecrübesi yapılabilir. Fakat evvelce pek çok kullanılmış olan bu metodu, semeresiz olduğu için, reddetmemiz lâzımdır; çünkü bizi, tevsik olunamıyan spekülâsyonlara götürebilir. Kahramanların birbirleri arasındaki ilgileri hakkında antik devirden kalmış olan malûmatın çoğu, içinde eski hatıraların saklı kalmış olduğu hakikî efsanelerden değil, muahhar mitografların yaptıkları âlimane kombinasyonlardan çıkmakta ve bunun için hemen hemen tamamıyla kıymetsiz bulunmaktadır. Bu sebepten, bu usulü bir tarafa bırakarak, Strabon'un ortaya attığı bir meseleyi daha aydınlatmağa çalışalım.

Strabon'a göre, Bitinya'da, Bitinler'den evvel ve Bebrıklar'den sonra, Misler oturmuştur. Strabon kitabının iki yerinde bu meseleye temas etmektedir:

Strab. 12, 4, 8.

“Ὅτι δ'ἦν κατοικία Μουσῶν ἢ Βιθυνία πρῶτον μαρτυρήσει Σκύλαξ ὁ Καρυανδεὺς φήσας περιοικεῖν τὴν Ἀσκανίαν λίμνην Φρύγας καὶ Μουσούς, ἔπειτα Διονύσιος ὁ τὰς κτίσεις συγγράψας, ὅς τὰ κατὰ Χαλκηδῶνα καὶ Βυζάντιον στενά, ἃ νῦν Θρακίος Βόσπορος καλεῖται, πρότερόν φησι Μύσιον Βόσπορον προσαγορεύεσθαι.

Terc. “Mislerin Bitinya'da oturmuş olduklarına, ilk defa, Karyandalı Skülaks şahadet eder ve Askanios gölü kenarında Frigler ile Mislerin oturduklarını söyler; sonra da eserinde şehirlerin inşasından bahseden Dionüsyos, Kalchedon ile Bizantion arasında bulunan ve şimdi Trakya Bosporosu ismini taşıyan Boğazın evvelce Mis Bosporosu adını taşıdığını yazar,„

Askanios gölü İznik gölüdür ki, şu halde, Skülaks'ın yaşadığı zamanda, yani M. ö. 6 ıncı asrın ikinci yarısında burada henüz daha

⁵¹ H. Kiepert, Lehrbuch der alten Geographie (1878) 73. Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, 290 vd.

Frigler ve Misler oturuyorlardı. Strabon'un zikrettiği Dionüsyos'a gelince, bu, Evboya'da, Halkis şehrinden hellenistik devir tarihçilerinden biridir⁵² ve verdiği malûmat, diğer kaynaklar tarafından da teyit olunmaktadır⁵³.

Strab. 12, 3, 3:

Οἱ μὲν οὖν Βιθυνοὶ διότι πρότερον Μυσοὶ ὄντες μετωνομάσθησαν οὕτως ἀπὸ τῶν Θρακῶν τῶν ἐποικησάντων, Βιθυνῶν τε καὶ Θυνῶν, ὁμολογεῖται παρὰ τῶν πλείστων, καὶ σημεῖα τίθενται τοῦ μὲν τῶν Βιθυνῶν ἔθνους τὸ μέχρι νῦν ἐν τῇ Θρακίᾳ λέγεσθαι τινος Βιθυνούς, τοῦ δὲ τῶν Θυνῶν τὴν Θυνιάδα ἀκτὴν τὴν πρὸς Ἀπολλωνία καὶ Σαλμυδησοῦ. καὶ οἱ Βέβρυκες δὲ οἱ τούτων προεποικήσαντες τὴν Μυσίαν Θρακίαν, ὡς εἰκάζω ἐγώ. Εἴρηται δ' ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ Μυσοὶ Θρακῶν ἀποικοὶ εἶσι τῶν νῦν λεγομένων Μοισῶν.

Trc. "Bitinlerin evvelce Misler ismini taşıdıkları ve Trakya muhacirleri, Bitinler ve Tinler tarafından isimlerinin değiştirildiğini birçok kimseler (âlimler) kabul etmektedir. Bunlar, Bitin kavmi için, şu delili göstermektedirler: bu gün dahi, Trakya'da, Bitinler olarak gösterilen insanlar varmış; Tinler için: Apollonia ve Salmüdessos civarındaki Tinias burnu bulunuyormuş. Ve bunlardan evvel Bitinya'da oturmuş olan Bebrükler de, zannıma göre, Traklar'dır ve bizzat Mislerin de bugün Mösyalılar ismini taşıyan Trakların ahfadı oldukları söylenmektedir..

Strabon zamanında bile, Trakya'daki Bitinlere dair, başka hiçbir şey bilinmiyor, bundan dolayı, bu malûmatı kontrol edemiyoruz. Tinias burnu, Karadeniz'in Trakya sahillerinde bulunuyordu⁵⁴. Tinler meselesine, biraz sonra, tekrar döneceğiz. Strabon burada, Bosporos kenarında ilk evvelâ Frigler-Bebrüklerin sonra Mislerin ve nihayet Bitinlerin oturdukları neticesine varmaktadır.

Fakat bu netice pek problematiktir. Çünkü, M. ö. 700 senelerinde, Bosporos kenarında henüz daha Bebrüklerin ve M.ö.650 senelerinde de Bitinlerin oturduklarına göre, Mislerin burasını iskân etmeleri için geriye pek fazla bir zaman kalmamaktadır. Şu halde, Strabon'un vardığı bu netice doğru olamaz. Strabon'un böyle bir hata

⁵² Schmid-Stählin 2, 213 ve not 6. Schwartz RE 5, 929 No. 107. FHG 4, 393.

⁵³ Schol. Apoll. Rhod. 2, 168. Eustath. ad Dion. 140. Arrian. fr. 35 (FHG 3, 593; Jacoby fr. 20).

⁵⁴ Oberhummer RE II 6, 717.

yapması, kendisinin Bitinlerin ilk oturdukları yeri, muahhar Bitinya kırallığının siyasi hudutlarıyla karıştırmamasından ileri gelmektedir. Bizim, kısım 2 de tespit ettiğimiz gibi, Bitinlerin asıl iskân bölgeleri Sakarya, Karadeniz, İstanbul boğazı ve İzmit körfezi arasındaki yarımada'dır. Misler, ancak bu yarımada'nın güneyinde ve, Strabon'un kitabınının 12, 4, 8, kısmında Skülaks'dan naklettiği veçhile, İzmit gölü kenarında ve, Skülaks'ın muahhar bir nüshasından öğrenmiş olduğumuz üzere (s 22), İzmit körfezi ile Gemlik körfezi arasındaki Arganthonios yarımadasında oturuyorlardı. Şu halde, Strabon'un "Bitinya'daki Misler,, i, bilâhare Bitinya kırallığının genişleyen hudutları içine alınmış olmalarına rağmen, asıl Bitinya arazisi içinde yaşamıyorlardı. Strabon, kavmi bölge ile devlet bölgesi arasındaki farkı nazarı itibare almadığı için işlerin hakiki hal ve vaziyetlerini doğru bir şekilde kavrayamamıştır.

Aynı hatayı diğer bir müellif daha yapmıştır. M.ö.3 üncü asırda yaşamış bir müellif olan Solinus⁵⁵ kitabında (42, 1) mevzu bahsettiğimiz memleketin evvelâ Bebrikyia sonra Mügdonya ve nihayet Bitinya ismini taşıdığını söyler. Biraz evvel tesbit ettiğimiz veçhile, Strabon'a göre (12, 8, 10), Mügdonlar Olimp ile Mirlea arasındaki arazide yani "Bitinya Misleri,,nden daha güneyde oturuyorlardı. Burada da aynı şeyi görüyoruz: Solinus veya faydalandığı kaynak, Mügdonların muahhar Bitinya devletinin yalnız en güney parçasını işgal ettiklerini, fakat Bitinlerin, asıl iskân bölgeleriyle hiçbir ilgileri olmadığını anlayamamıştır.

Şu halde hiçbir yerde Bitinlerin Küçük Asya'daki anavatanlarında, diğer birtakım kavimlerle karışmış olduklarını kabul ettirecek bir sebep bulunamaz. Belki eski Bebriklerin bakiyeleri, Bitin kavmi içerisine karışmış olabilir. Fakat böyle birşey vaki olmuş ise bile, Bebrik unsuru, Bitinler arasında bir rol oynamamıştır. Çünkü Bitinler, muhaceretlerinden 250-300 sene sonra bile, Trak karakterlerini o kadar saf olarak muhafaza ediyorlardı ki, yukarıda gördüğümüz gibi, M. ö. 5inci ve 4 üncü asır tarihçileri, onları hiç düşünmeden, Asya Trakları diye tavsif etmişlerdir⁵⁶; ve Roma İmparatorluğu zamanında rastladığımız Trak-Bitin şahıs

⁵⁵ Schanz-Hosius 3, 224. Diehl RE 10, 823-838.

⁵⁶ Not 32 ye bakınız.

isimlerinin de isbat ettiği gibi, Bitin kavmi, mevcudiyetini son zamanlara kadar kudretli bir şekilde muhafaza etmiştir.⁵⁷

Şimdi izah edilmesi icabeden bir mes'ele daha vardır ki, o da, Strabon'un (12, 3, 3) Bitinlerle beraber zikrettiği Tinlerin kim olduklarıdır. Tinler, daima ve yalnız Bitinlerle beraber zikredilmektedir ve, isimlerinin de gösterdiği gibi, Bitinlerle son derece yakın akraba olmaları lâzımdır⁵⁸. Belki de bunlar, başlı başına bir kavim değil, fakat Bitin kavminin bir koludurlar. Bunun böyle olduğuna, Tinlerin, Bitinlerle birlikte Küçük Asya'ya göç etmeleri ve Bitinya yarımadasında bunların yanında yerleşmeleri buna bir delil olsa gerektir. Tarihi tabiîsinin 5inci kitabında Küçük Asya'yı tarif eden Plinius'a göre, Tinler sahile, Bitinler ise memleketin iç taraflarına yerleşmişlerdi⁵⁹. Bu malûmatı esas tutan Kiepert, Küçük Asya'nın tarihf haritasında, Tinlerin iskân bölgesini güneyde İzmit körfezi sahilinde ve Bitinlerin iskân bölgesini de bunun kuzeyinde göstermiştir⁶⁰. Fakat antik devrin coğrafi kaynakları dakik bir şekilde gözden geçirildiği takdirde, hakikî durumun bunun aksi olduğu meydana çıkar. Tinler kuzeyde sahilde, Bitinler ise bunun güneyinde oturuyorlardı. Bizanslı Stefanos, M. s. 530 senesinde neşredilmiş olan etnoğrafya el kitabında, bu mes'ele hakkında, şunları söylemektedir :

Steph. Byz. Θυνιάς* νῆσος πρὸς τῷ στόματι τοῦ Πόντου καὶ ἄκρα.

«Tiniyas: Pontos mansabı yakınında bir ada ve bir burun,,.

Θυνία. ἡ χώρα τῶν Θυνῶν.

«Tiniya: Tinler memleketi,,.

Tiniyas burnu, Strabon'un (12, 3, 3,) bahsettiği Trakya sahilindeki (s. 28) burundur⁶¹. Tiniyas adası, İstanbul boğazı ağzının

⁵⁷ Ed. Meyer RE 3, 522. Dessau, Geschichte der römischen Kaiserzeit 2, 2, 593. C. Bosch, Die kleinasiatischen Münzen der römischen Kaiserzeit II 1, 93. Mütecessis olanlara, L. Robert, Etudes Anatoliennes (1937) 224 not 2 de buna dair olan itirazı tavsiye olunur.

⁵⁸ Lenk RE II 6, 734.

⁵⁹ Plin. NH 5, 150. Skymn. 976 ve devam; Steph. Byz. Ψίλιον. Eustath. ad. Dion. 793.

⁶⁰ FOA 8. Sahife 9: Tinleri asıl Bitinya yarımadasında, Bitinleri de İzmit körfezinin güney ve güney-doğusundan Olimp'e kadar olan arazide oturur gösterir.

⁶¹ Not 54'e bak.

biraz doğusunda bulunan Kefken adasıdır ⁶². Bu ada, isminden de anlaşılacağı veçhile, burada oturmuş olmaları icabeden Tinlere izafeten adlandırılmıştır. Şu halde, Tinler memleketi olan Tiniya'yı bu adanın karşısına düşen kontinan sahillerinde aramamız icab eder. Bu netice, Argonautlar efsanesi şairi Rodos'lu Apollonios'a yapılmış antik bir komentardan iki parça ile de teyid edilmektedir:

Schol. Apoll. Rhod. 2, 460:

Τὴν περὶ τὸν Βόσπορον χώραν πάλιν Θουίδα εἶπεν.

"Bosporos kenarında bulunan araziye o (şair) yine Tiniyas ismini verir.,,

Argumentum 2:

. . . ὡς τὰς Συμπληγάδας διέπλευσαν καὶ ἐν τῇ παρακειμένῃ τῇ Θουίδι χώρα νήσῳ ἐγένοντο.

"(Şair) onların (Argonautların) Sinplegadlar arasından geçerek Tinis memleketi karşısında bulunan adaya nasıl geldiklerini (anlatır) .,,

Şu halde, Bosporos yakınında bulunan memleket, bu parçaya nazaran, Tinis (= Tiniya) ismini taşıyordu ve bu Tinis memleketi Tiniyas adasının karşısında idi. Bu surette bu mes'eleye de izah edilmiş nazariyle bakabiliriz.

5. Memnon'un kıral listesi

Memnon, eserinin 2. inci faslında ⁶³ Bitinya'nın eski kırallarını gösteren bir cetvel vermiştir ki, bu, kronoloji bakımından, esaslı bir kıymeti haizdir. Kıral isimlerinden bazılarının yanına bunların saltanat senelerinin miktarını, kaç sene yaşadıklarını ve en mühim tarihf hâdiseleri kaydetmiştir. Bitinya kırallarının her birinin saltanat zamanlarıyla bilâhare meşgul olacağımızdan, burada, yalnız bu kıralların kronolojisini yapmağa uğraşacağız. Memnon'un metninden yalnız kuru hâdiseleri çıkardığımızda aşağıdaki levhayı çizebiliriz :

⁶² K. Ziegler RE II 6, 718.

⁶³ Bak. s. 15.

	Saltanat senesi	Yaşadığı müddet	Tarihî vak'alar
1-Doydalses			Astakos'un Atinalılar tarafından kolonize edilmesi.
2-Boteyras		76	
3-Bas	50	71	Büyük İskender'in generali Kalas'a karşı zafer.
4-Zipoytes	48	76	Lüzimahos'un iki generali ve kendisine karşı kazanılan zafer; Antiohos I. e karşı zafer.
5-Nikomedes I.			Galatları Küçük Asya'ya geçirir.

Burada bize düşen vazife, cedvele ilâve edilmiş olan hâdiselerin yardımı ile, verilmiş olan saltanat senelerini bizim modern zaman hesabı sistemimizin içine koymamıza yardım edecek kesin bir tarih tesbit etmektir. Bu hususta bize en evvel hizmet edecek nokta, Nikomedes I. in Galatları Küçük Asya'ya çağırması hâdisesidir; çünkü bu vak'a, Nikomedes saltanatının başlangıcında olmuştur.

Galatlar, M. ö. 4 üncü asrın ikinci yarısında, Balkan yarımadasına kadar ilerleyen ve burada yerleşen Keltler'dir. Lüzimahos ve Selevkos I. in ölümünden sonra, muhtelif kumandanların, hâkimiyeti ellerine almak için, yaptıkları mücadeleler neticesinde Trakya ve Makedonya zâfa düşünce, Galatlar tekrar harekete geçmişler ve bütün memleketi doğuda Bizantion, güneyde Delfi'ye kadar istilâ etmişlerdir⁶⁴. İşte bu Galat'ların Leonnorios'un reisliği altında bulunan bir grubu ile Nikomedes bir muahede yapmıştır ki, Kelter bu muahede ile ona silâh yardımında bulunmayı vadediyorlardı. Bundan sonra Niomedes, Galatları İstanbul Boğazı üzerinden Küçük Asya'ya geçirmiş ve bunları, babası Zipoytes'in ölümünden sonra, Bitinya hâkimiyetini kendisiyle beraber paylaşmış olan kardeşlerine karşı yaptığı mücadelelerde kullanmıştır. Bu suretle Nokomedes, memleketinde yalnız başına hâkim olmuştur⁶⁵.

⁶⁴ Galatlar hakkında; Stähelin, *Geschichte der kleinasiatischen Galater* (1907); Brandis RE 7, 519 ve Niese RE 7, 610.

⁶⁵ Memnon 19. 20. Liv. 38, 16. Justin. 25, 2, 10-11.

Galatların Küçük Asya'ya geçtikleri tarih, M. s. 2 asırda, turistler için Yunanistan'ın bir tarifini neşreden Pausanias'da tam olarak kaydedilmiştir⁶⁶.

Paus. 10, 23, 14:

Ἐγένετο δὲ τῶν Κελτῶν στρατεία τε ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ ἀπώλεια Ἀναξικράτους Ἀθηναίων ἄρχοντος, δευτέρῳ δὲ ἔτει τῆς πέμπτῃς Ὀλυμπιάδος ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἑκατόν, ἦν Λάδας Αἰγίου ἐνίκᾳ στάδιον. Τῷ δὲ ἔτει τῷ ἑφεξῆς Δημοκλέους Ἀθηναίων ἄρχοντος οἱ δὲ αὐθις ἐς τὴν Ἀσίαν διαβαίνουσιν οἱ Κελτοί.

Trc.“Keltlerin Yunanistan'a karşı seferleriyle mağlûbiyetleri, Anaksikrates'in Atina'da Arhon olduğu senede, Aigion'lu Ladas'ın stadyomda galib geldiği 125 inci olimpiyadın 2 inci senesinde vuku'a gelmiştir. Müteakıp senede, yani Demokles'in Atina'da Arhon olduğu senede, Keltler Asya'ya geçmişlerdir,„

Olimpiyad sistemine göre verilmiş olan bir tarih, bizim modern zaman hesab sistemimize şu suretle tahvil edilebilir :

$$X = 777 - [(y - 1) \times 4] + z.$$

Burada y olimpiyadların miktarını, z olimpiyad içindeki seneyi gösterir ; X de, bu senenin bizim sistemimize tahvil edilmiş şeklidir ; şu halde :

$$X = 777 - [(125 - 1) \times 4] + 2 = 777 - (124 \times 4) + 2 = 777 - 496 + 2 = 279.$$

Şu halde, Pausanias'a göre, bundan bir sene sonra, yani M. ö. 278 de, Galatlar Küçük Asya'ya geçmişlerdir. Yani bu tarihte Nikomedes kiral idi ve yalnız başına hükümdar olabilmek için mücadele ediyordu.

Nikomedes'in babası Zipoytes hakkında son bildiğimiz şey, bunun, Antiohos I. e karşı kazandığı zaferdir⁶⁷. Fakat Zipoytes, Selevkoslar kiralının bizzat kendisini değil, bir generalini mağlûp etmiştir. Beloch'un Selevkos kiralılarının kiralılık seneleri hakkında yaptığı şayanı itimad bir hesaba göre⁶⁸, Antiohos takriben 280 senesi şubatında, babası Selevkos I. in öldürülmesinden sonra tahta geçmiştir. Antiohos. bu sırada, Asya içlerinde bulunuyordu ve kumandanı Patrokles'i, Selevkos'un katli üzerine,

⁶⁶ Schmid-Stählin 2, 755 ve devamı.

⁶⁷ Memnon 15. 20.

⁶⁸ Griechische Geschichte 4, 2, 197.

Anadolu'da çıkan karışıklıkları bastırmak için buraya göndermiştir. Patrokles te hemen, bir müddet evvel, Lüzimahos'un işgal ordusunu kovan ve Selevkosların tabiiyetini de kabul etmek istemiyen, Herakleia (Ereğli) şehrine bir kıt'a asker göndermişti. İşte bu kıt'a, Bitinya'dan geçtiği esnada, Zipoytes tarafından tamamıyla imha edilmiştir. Bütün bu hâdiselerin tabii ki Selevkos'un katlini müteakip vuk'ua gelmesi lâzımdır. Fakat bu katlin şuyuşu ve emrin gelmesi, Selevkos'ların gönderdiği kıt'anın silâhlanması ve hareket için geçecek zaman hesaplandığı takdirde, 280 senesi yazından evvel olmaması icab eder. Şu halde, bu tarihte, Zipoytes henüz hayatta bulunuyordu. Bundan bir sene sonra, yani, M. ö. 279 da, Antiohos, Bitinyalılardan mağlup edilen ordusunun intikamını almak için, bizzat garba geldi⁶⁹. Bu aralık Bitinya, Antiohos'a karşı bir koalisyon hazırlamıştı ki, buna Herakleia ile Antigonos Gonatas'da dahil olmuştu ve bu siyasi birleşmeye takaddüm eden müzakerelerde, Bitinya kiralı olarak, Nikomedes'in ismi geçmektedir⁷⁰. Antiohos ile bu koalisyon arasındaki harp, 279 senesi ilkbaharında başladığından⁷¹ ve buna takaddüm eden siyasi müzakerelerin uzun bir zaman devam etmesi icab ettiğinden⁷² Nikomedes, bu tarihten, her halde, birkaç ay evvel tahta çıkmış olsa gerektir. Bu da, 280'i 279'a bağlayan kış içerisinde olmuştur. Basit bir hesap elde etmek için, 279 senesinin başını, Nikomedes'in saltanatının başlangıcı olarak alıyoruz. Fakat bunu yaparken, birkaç haftalık veya belki de birkaç aylık bir değişiklik mevcut olabileceğini ve böylece de meselâ 280 senesi sonunda Nikomedes'in saltanat başlangıcı olarak kabul edilebileceğini nazarı dikkate almamız icap etmektedir.

Buna göre, cetvelde verilmiş olan seneleri hesap etmek kolaylaşmış oluyor. 48 sene saltanat sürmüş olan Zipoytes, 327'de tahta çıkmıştır. 355'te doğmuştur ve tahta geçtiği sene 28 yaşında idi. Bas, 398'de doğmuş ve 377'de 21 yaşında iken kiral olmuştur.

⁶⁹ Memnon 16. Kronoloji için karşılaştır. Beloch 4, 1, 561 ve 4, 2, 631.

⁷⁰ Memn. 16. 18.

⁷¹ Beloch 4, 1, 561 Not. 1.

⁷² Bilhassa Herakleia ile olan müzakereler kolay olmamıştır, çünkü Nikomedes babası Zipoytes'in Herakleialılardan almış olduğu bazı araziyi geri vermek mecburiyetinde kaldı. Fakat buna mukabil oldukça büyük bir para tavizatı temin etti. Memn. 16.

Boteyras'ın kaç sene kiralık ettiği, maalesef, kaydedilmemiştir. Onun, yalnız 453'te doğduğunu söyleyebiliriz. 76 sene yaşadığı için 50-55 seneden fazla kiralık etmiş olamaz, aksi takdirde, tahta çıktığı esnada, çok küçük olması icab ederdi. Şu halde, saltanatının başlangıcı, en erken 432 - 427 senelerine rastlar. Doydalses hakkında, cetvelde, hiçbir tarih verilmemiştir. Fakat zamanında Astakos'un Atinalılar tarafından iskân edilmiş olması şeklindeki kayıttan, onun saltanat zamanına ait kat'i bir sene tesbit edebiliriz. Çünkü Astakos'un Atina tarafından kolonize edilmesi M. ö. 435 tarihinde olmuştur⁷³. Şu halde, 435 senelerinde, Doydalses kiral idi ki, bu da bizim, Boteyras'ın saltanat zamanı için, kabul ettiğimiz tarihe tamamiyle uymaktadır.

Fakat Memnon'un metninin Doydalses ve Astakos'un Atinalılar tarafından kolonize edilmesi hâdisesinden bahsettiği parçası, aynı zamanda, başka bir enterpretasyon ve bununla beraber Doydalses için başka bir seneyi mümkün kılan bir gramer müşkülü ortaya koymaktadır. Bu parça şu şekildedir:

Memnon 20:

Τὴν Ἀστακὸν δὲ Μεγαρέων ᾠκησαν ἄποικοι Ὀλυμπιάδος Ἰσταμένης ἰζ'...⁷⁴. Αὕτη πολλὰς ἐπιθέσεις παρά τε τῶν ὀμοροῦντων ὑποστᾶσα, καὶ πολέμοις πολλὰκις ἐντροχῶθεισα, Ἀθηναίων αὐτὴν μετὰ Μεγαρέας ἐπικηκότων, ἔληξέ τε τῶν συμφορῶν καὶ ἐπὶ μέγα δόξης καὶ ἰσχύος ἐγένετο, Δυδαλοῦ⁷⁵ τηνικαῦτα τὴν Βιθυνῶν ἀρχὴν ἔχοντος. Trc. "Astakos şehrini, 17 inci olimpiyadın başlangıcında⁷⁴, Megaralı kolonistler iskân etmişti.... Şehir, komşularının müteaddit hücumlarına karşı koymak mecburiyetinde idi ve ekseriya harplerden ıstırap çekiyordu. Fakat Megaralılar'dan sonra Atinalılar burasını iskân edince, bu bedbahtlık sona ermiş ve şehir şeref ve kudrete kavuşmuştur. Bu hâdise, Doydalses'in⁷⁵ Bitinya hâkimiyetini elinde bulundurduğu zamanda olmuştur,,.

Fakat, yalnız gramer bakımından, bu parçanın şu şekilde de enterpretasyonu yapılabilir:

⁷³ Diod. 12, 34. ve Beloch 2, 1, 199.

⁷⁴ Yukarıda s. 33 te Olimpiyad senelerinin tahvili için verilen misale göre, 17 inci Olimpiyadın 1 inci senesi M. ö. 712 senesini verir.

⁷⁵ Memnon *Dydalses* ismini yazar, doğru şekli olan *Doidalses* CIG 2, 3779 kitabeleri içinde ve AM 14, (1889) 250. Strab. 12, 4, 2 de olduğu gibi.

Megaralılar'dan sonra Atinalılar, burasını iskân edince, şehir, komşularının müteaddit hücumlarına karşı koymak mecburiyetinde kalmış ve ekseriya harplerden muztarip olmuştur. Bu felâket, Doydalses'in Bitinya hâkimiyetini elinde bulundurduğu zaman sona erdi ve şehir şeref ve kudrete kavuştu.

Bu ikinci enterpretasyona göre, Astakos şehri için felâket, Atina'nın burasını, 435 senesinde, iskân etmesiyle başlamış ve Doydalses kiral olduğu zamanlarda sona ermiştir. Şu halde, Doydalses'in 435'ten epey sonra yaşamış olması icab etmektedir. Bu iki tercümeden hangisinin doğru olduğunun tespiti kronoloji için mühimdir. Fakat bu işi yapmak için, Memnon'un metni kâfi gelmediğinden, diğer kriteriumlar aramak mecburiyetindeyiz. Bu karışık vaziyet, Strabon'da rastladığımız bir kayıt ile büsbütün artmaktadır:

Strab. 12, 4, 2:

Ἦν δ'έν αὐτῷ τῷ κόλπῳ⁷⁶ καὶ Ἀστακὸς πόλις, Μεγαρέων κτίσμα καὶ Ἀθηναίων καὶ μετὰ ταῦτα Δοιδασοῦ, ἀφ'ἧς καὶ ὁ κόλπος ὠνομάσθη. κατεσκάφη δ'ὕπὸ Λυσιμάχου⁷⁷.

Trc. "Aynı koy içerisinde⁷⁶ Megara ile Atinalıların ve daha sonra Doydalses'in kolonisi olan Astakos adlı bir şehir daha vardı. Koy da ismini bu şehirden almıştır. Bu şehir, Lüzimahos tarafından tahrip edilmiştir⁷⁷„.

Bu parça, dikkatli bir şekilde gözden geçirildiği takdirde, Strabon'un birçok tarihî kayıtları kısa bir şekilde bir araya topladığı ve bunun neticesinde de bir yanlışlığın meydana çıktığı anlaşılır. Çünkü, aralarında hemen hemen 300 senelik bir zaman bulunan Megara (M. ö. 712) ve Atina (M. ö. 435) kolonizasyonlarını bir hareket olarak göstermiş ve "Doydalses'in Bitinya hâkimiyetini elinde bulundurduğu zaman„ tarzındaki, zamanı göstermek için konan bir cümleyi, üçüncü bir kolonizasyon, bir Bitinya kolonizasyonu şeklinde sokmuştur. Bu, hiç şüphesiz, yanlıştır. Çünkü, bundan 120 sene sonra, M. ö. 315 tarihinde bile, Astakos şehri müstakildi ve Zipoytes'in hücumuna uğramıştı⁷⁸. Şu halde, Strabon'un bu şahadeti, Memnon metninin tercümesi için bir kıymet ifade etmez.

⁷⁶ Astakos koyunda, bugünkü İsmir körfezi içinde.

⁷⁷ M. ö. 300 sıralarında.

⁷⁸ Diod. 19, 60.

Fakat, bir talih eseri olarak, burada hakikati meydana çıkarabilmemize yardım edecek bir vaziyetle karşı karşıya bulunuyoruz ki, o da, taşların konuşmağa başlamasıdır : Atina akropolisinde, Attik deniz ittihadı hazine nazırının taş levhalar üzerine oyulmuş hesap listelerinde Astakos şehrinin ismine de rastlanmaktadır. Astakos, Perikles'in Karadeniz'e yaptığı bir sefer⁷⁹ vesilesiyle, M. ö. 455 senesinde, Attik ittihadına girmiş ve 454 ten itibaren ittihadı 9000 drahmilik bir vergi vermeğe başlamıştır⁸⁰. 450 senesinden sonra bu meblâğ 1000 drahmiye düşmüştür⁸¹. 440 senesinden sonra Astakos, hesap listelerinden kaybolmaktadır; şu halde bu tarihte artık hiçbir şey vermiyordu. Bu vakıalar, Memnon'un metni için mükemmel bir illustrasyondurlar, çünkü bunlar, bize şehrin felâketinin 435 ten çok daha evvel başladığını göstermektedir. Atina'nın burasını kolonize etmesinden sonra şehir kalkınmıştır, çünkü, 425 senesinde, hesap listelerinde tekrar yer almağa başlamıştır⁸². Bu neticeye göre, Memnon'un birinci şekildeki tercümesinin doğru olması lâzımdır⁸³.

Son olarak, Bitinya'nın bu ilk kırallarının, aşağıdaki şekilde, kronolojik bir listesini yapabiliriz :

1. Doydalses, 435 sıralarında	4. Zipoytes, 327-279
2. Boteyras, 430-377 sıralarında	5. Nikomedes I., 279
3. Bas, 377-327 sıralarında	

Bu listeyi devam ettirebilmemiz için, burada, yaptığımızdan farklı bir araştırma yapmamız lâzımdır ki, bunu başka bir zamana bırakıyoruz.

⁷⁹ Diod. 11, 85.

⁸⁰ İG ed. min. 1, 191, 30. 192, 14.

⁸¹ İG ed. min. 1, 195, 28. 200, 28. 204, 24.

⁸² İG 1, 63, 149. Verilen paranın miktarını gösteren kısım taştan kopmuştur.

⁸³ Bu hâdisenin izahını Toepffer'e borçluyuz (Hermes 31, 1896, 124 v. d.).

